

УДК 342.95 (477)

ЦИГАНОК С.В.

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПРОКУРАТУРИ В УКРАЇНІ

У статті визначено, що існують дві стадії виникнення правосуб'єктності регіональної прокуратури, які поділяються на етапи. Перша стадія – під час окупації українських земель іноземними державами. Друга стадія – власне українська прокуратура: перший етап – під час національно-визвольних змагань (1917–1922 рр.); другий етап – період незалежності України 1991–2014 рр., який має два підетапи: 1) період розбудови незалежності (1991–1996 рр.), в якому Україна приділила значну роль інституту прокуратури, в якій не останню роль відігравала прокуратури областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, яка була аналогом регіональної прокуратури; 2) підетап реформування (1996–2014 рр.), який вплинув на підстави виникнення адміністративної правосуб'єктності регіональної прокуратури, зокрема змінилися кваліфікаційні вимоги до прокурорів, а також визначився конкурсний порядок їх обрання.

Ключові слова: історичні періоди, національно-визвольні змагання, окупація, правосуб'єктність, регіональна прокуратура.

В статье определено, что существуют две стадии возникновения правосубъектности региональной прокуратуры, которые делятся на этапы. Первая стадия – во время оккупации украинских земель иностранными государствами. Вторая стадия – собственно украинская прокуратура: первый этап – во время национально-освободительной борьбы (1917–1922 гг.) второй этап – период независимости Украины (1991–2014 гг.), который имеет два подэтапа: 1) период развития независимости (1991–1996 гг.), в котором Украина уделила значительную роль институту прокуратуры, в которой не последнюю роль отыгрывали прокуратуры областей, Автономной Республики Крым, городов Киева и Севастополя, которые были аналогом региональной прокуратуры; 2) подэтап реформирования (1996–2014 гг.), который повлиял на основания возникновения административной правосубъектности региональной прокуратуры, в частности изменились квалификационные требования к прокурорам, а также определился конкурсный порядок их избрания.

Ключевые слова: исторические периоды, национально-освободительное движение, окупация, правосубъектность, региональная прокуратура.

The article stipulates that there are two stages of the emergence of legal personality of the regional prosecutor's, which are divided into stages. The first stage involves the occupation of Ukrainian land by foreign states. The second stage is a Ukrainian Prosecutor's: the first stage in the national liberation struggle (1917–1922); the second phase – the period of independence of Ukraine 1991–2014 that is under two stages: first – during the development of independence (1991–1996), in which Ukraine has paid significant role the institute prosecution in which the important role played by prosecutors regions, the Autonomous Republic of Crimea, Kyiv and Sevastopol, which was analogous to the regional prosecutor's office; during the second phase of reform (1996–2014), who influenced the legal grounds of administrative regional prosecutor's office, including the changed qualification requirements for prosecutors and competition determined the order of their election.

Key words: historical periods, legal personality, national liberation movement, occupation, regional prosecutors.

Вступ. Довіра громадян до органів державної влади, зокрема і до прокуратури, знаходиться на рівні, який не у повному обсязі задовольняє народ України. Проте в умовах проведення сучасної судової реформи та реформування прокуратури адміністративно-правовий статус органів прокуратури зазнав суттєвих змін. Ці зміни перебувають на етапі становлення та розвитку, тому з метою належного їх проведення необхідно врахувати всі інші аспекти виникнення адміністративної правосуб'єктності прокуратури заради обмеження негативних проявів діяльності органів прокуратури.

© ЦИГАНОК С.В. – здобувач (Науково-дослідний інститут публічного права)

Таким чином, проведення реформи в системі правосуддя, не належний рівень довіри громадян до судової влади загалом та прокурори зокрема, невизначеність адміністративно-правового статусу регіональної прокуратури спричинили актуальність дослідження історичних аспектів виникнення адміністративної правосуб'єктності регіональної прокуратури в Україні.

До проблематики визначення основних історичних аспектів виникнення адміністративної правосуб'єктності прокуратури звертались М. Івчук, М. Мичко, Н. Мурав'єв, В. Руденко, І. Терлюк, Р. Шестопапов, П. Шумський тощо. Проте ця проблематика потребує більш оновленого та ґрунтовного погляду, враховуючи останні зміни до правового статусу регіональної прокуратури в Україні.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі праць вчених, історичних пам'яток та вітчизняного законодавства виявити та узагальнити історичні аспекти виникнення адміністративної правосуб'єктності регіональної прокуратури в Україні.

Результати дослідження. З метою визначення основних історичних аспектів виникнення адміністративної правосуб'єктності регіональної прокуратури в Україні необхідно дослідити етапи зародження інституту прокуратури в історії.

У класичних Стародавніх Афінах не було професійних поліцейських сил з метою розслідування злочинів, оскільки пред'явлення обвинувачення було не в інтересах громадськості, а мало приватний характер. Кожен крок у судовому процесі залежав від приватної ініціативи. У результаті обвинувачення у вчиненні злочину й інших порушень закону було нерівномірним, тому що залежало від здатності жертви пред'явити звинувачення, яке вираховувалося в коштах. Існувала приватна прокуратура, в якій прокурор був основним учасником в інтересах жертви або, принаймні, особистим ворогом відповідача. Приватна система прокуратури афінян привела до систематичного порушення законів, зокрема, не було суб'єктів злочинів і правопорушень, оскільки в потерпілих не вистачало ресурсів, щоб подати позов, а прокуратура, відповідно, не дотримувалася принципу законності [24].

Римська імперія перейняла ідею інституту прокуратури і вперше посаду державного прокурора було визначено у документах, що розповідають про події II – I ст. до н. е. У Римській імперії Рутілій Руф Публій (154–74 рр. до н. е.) був відомим юристом, державним діячем, філософом-стоїком. Імператор призначив його прокуратором Азії – тодішньої провінції Риму. На посаді прокурора Рутілій Руф Публій активно боровся зі зловживаннями відступників, вихідцями із соціального прошарку вершників [17, с. 152]. Таким чином, етапи зародження інституту державної прокуратури беруть свої витоки з часів Стародавнього Риму.

Прокуратура як інститут, схожий на сучасний, уперше виникла та затвердилася у Франції в XIII – XIV ст. Першим із відомих законодавчих пам'яток прокуратури став Ордонанс від 25 березня 1302 р. французького короля Філіпа IV Красивого, яким і було визначено становище королівських прокурорів при парламентах у Парижі, Турі і Руані та при судах. За Ордонансом, прокурорам заборонялось вести справи приватних осіб [9, с. 60–62].

Таким чином, інститут прокуратури зароджувався в трьох основних етапах: I – інститут приватної прокуратури у Стародавніх Афінах, який мав народовладний характер; II – інститут прокуратури в Стародавньому Римі, який набув державно-владних особливостей; III – інститут прокуратури середньовічної Франції, який набув сучасних рис та виражав волю держави.

Щодо нормативного визначення правового статусу державного органу із назвою «прокурор», то на теренах українських земель під час входження їх до складу інших держав першим відомим є указ російського монарха від 12 січня 1722 р. «Про обов'язки сенатських чинів, про засідання президентів військових колегій, іноземної і бергколегій в Сенаті, про буття при Сенаті генерал- і обер-прокурором, рекетмейстеру, екзекутору і герольдмейстеру, а кожній колегії по прокуророві», яким фактично була запроваджена прокуратура на чолі з генерал-прокурором. На генерал-прокурора покладалися обов'язки спостерігати за правильним провадженням справ взагалі і у Сенаті зокрема, а також за виконанням документів щодо вже вирішених справ. Аналогічно була визначена компетенція прокурорів при колегіях. На підставі цього указу російський цар призначив прокурорів у провінціях при надвірних судах [19, с. 222]. Як зазначив М. Мичко, прокуратура російської імперії була створена як представницький орган передусім імператорської влади, що здійснювала від її імені і за її дорученням повсюдний і постійний контроль і нагляд за діями і рішеннями правлячого сенату, інших центральних і місцевих установ [8, с. 21].

Таким чином, інститут прокуратури на теренах України вперше був використаний під час окупації наших земель російською імперією у VIII ст., як наглядовий орган: по-перше, тримання у покорі власного і окупованих народів: по-друге, контролю за корумпованою армією царських чиновників. І якщо з першою задачею прокурори, за підтримки армії жандармів і поліції, шляхом жорстокого примусу, загалом впорались (до 1917 р.), то другу частину своїх обов'язків імперські прокурори не виконували і не могли виконувати, бо самі були частиною прогнилої корумпованої системи.

У той самий період частина українських земель (Галичина та Буковина) перебувала у складі Австро-Угорської імперії. Як визначає М. Никифорак, прокуратура на тих землях була створена у середині XIX ст. Значною мірою це було зумовлено змінами в кримінальному процесі, що відбулися

під впливом революції 1848 р. На зміну інквізиційному прийшов змагальний процес. На прокуратуру в ньому покладалася функція вносити і підтримувати звинувачення у тих випадках, коли зачіпалися інтереси держави. 10 липня 1850 р. вийшов «Органічний закон про прокуратуру». Завдання прокуратури визначались у ньому так: «Діяльність прокуратури частково стосується безпосереднього нагляду за справедливістю, як у цивільних, так і кримінальних справах, а частково – адміністративного керівництва юстицією та правильного застосування законів» [10, с. 30].

Дослідження історії становлення інституту прокуратури у Галичині вченого Н. Панича дає підстави стверджувати, що, попри запровадження посад державних прокурорів при судах у 1849 р., система загальних (державних) прокуратур у Галичині вперше набула цілісного характеру лише після прийняття міністерством юстиції Австрії постанови від 29 червня 1855 р. У подальшому, зокрема, на початку ХХ ст. система загальних прокуратур у Галичині була суттєво розширена шляхом утворення нових державних прокуратур. Діяльність органів прокуратури у Галичині загалом була гарно організованою і здійснювалася на доволі кваліфікованому рівні. Значний обсяг повноважень органів прокуратури, високі вимоги щодо особистих та професійних якостей прокурорських службовців загалом сприяли ефективній діяльності органів прокуратури. Діяльність органів прокуратури у Галичині характеризувалась також рядом особливостей, зумовлених специфікою Галичини, де така їх діяльність мала ще й антиукраїнський характер. Це проявлялось, перш за все, у тому, що органи прокуратури проводили цілеспрямовану політику перешкоджання друку українських засобів масової інформації та літератури, в яких містилися небезпечні для імперського режиму матеріали. Прокуратура спільно з органами поліції порушувала кримінальні справи щодо українських громадсько-політичних діячів та організацій, намагаючись не допустити поширення ними своїх поглядів і переконань серед населення Галичини, якщо такі містили критику тогочасного державного і суспільного ладу Австрії та Австро-Угорщини [11, с. 10].

Отже, прокуратура на українських землях у складі Австро-Угорської імперії мала європейські риси, які виражалися через високий професійний рівень кадрового набору прокуратури, проте мала деякий українофобний характер, оскільки прокурори засуджували українську інтелігенцію.

У період національно-визвольних змагань 1917–1922 рр. наша держава була підконтрольна кільком політичним силам, які влаштовували внутрішні, навіть громадянські війни між собою. Проте і система прокуратури була відповідно поділена. Українська Народна Республіка, утворена в листопаді 1917 р., визначала, що Україна є суб'єктом творення, формування та здійснення незалежної державної політики [21, с. 9]. 15 грудня 1917 р. було ухвалено закон «Про утворення Генерального Суду», за яким призначалися прокуратори. Керівництво прокуратури мав здійснювати старший прокуратор, який призначався генеральним секретарем судових справ [5, с. 24]. Також 4 січня 1918 р. було ухвалено закон «Про урядження прокураторського догляду на Україні», відповідно до якого прокуратурі організовувалися при апеляційних та окружних судах. Очолювали відповідні прокуратури старші прокуратори, які призначалися Генеральним секретарем судових справ [1, с. 126].

Правовою основою організації судової системи Західноукраїнської Народної Республіки став прийнятий УН Радою Закон «Про тимчасову організацію судів і влади судової» (21 листопада 1918 р.). Загалом цей нормативний акт мав на меті встановити замість австрійської судової влади українську, не порушуючи при цьому самої судової організації. Функції звинувачення виконували органи державної прокуратури Західноукраїнської Народної Республіки (Державна прокуратура). Розпорядженням Державного Секретаріату (18 грудня 1918 р.) було створено структуру органів прокуратури (мала бути утворена в судових округах і повітах), найвищу інстанцію якої («Вища державна прокуратура») мав очолити Генеральний державний прокурор. Призначати прокурорів, за поданням Генерального прокурора, мав Державний Секретаріат судівництва. Проте реально цього зроблено не було. Натомість, успішно функціонував інститут військової прокуратури. Її очолював Генеральний військовий прокурор, у військових областях її функції виконували військові прокурори, а у військових округах – судові офіцери [20, с. 144].

Таким чином, прокуратура Західноукраїнської Народної Республіки утворювалася відповідними вищестоящими органами та мала військовий характер, відповідно, й структура регіональної прокуратури залежала від відповідних військових областей держави.

Як визначив П. Гламазда, нетривалий досвід діяльності Прокуратури УНР та Державної прокуратури ЗУНР не дає змоги переконатися у доцільності того чи іншого варіанту з точки зору ефективності діяльності цих інституцій. Однак заслуговує на увагу той факт, що відсутність чіткої концепції розвитку державних органів, зокрема й органів прокуратури, відсутність послідовності в їх реформуванні не може не вплинути на ефективність функціонування самої держави [2, с. 158].

Таким чином, у період національно-визвольних змагань, побудова незалежної прокуратури була першочерговим завданням органів влади, однак внаслідок внутрішніх політичних суперечок, прокуратура не мала можливості розвиватися належним чином, та носила військовий характер.

Паралельним періодом становлення прокуратури в Україні став етап примусового входження українських земель до складу Української Радянської Соціалістичної республіки (далі – УРСР). Як визначив, М. Івчук, до 1922 р. радянське державне будівництво в Україні, як і в інших майбутніх союзних республіках, не ставило основною метою питання дотримання законності й формування єдиного

органу покликано здійснювати забезпечення та дотримання законності. Однак наявність єдиного державного органу, на який би покладалась функція з забезпечення законності, була об'єктивно необхідною. Все це сприяло майбутньому формуванню органів прокуратури, на які і було покладено функції забезпечення законності [5, с. 20]. Проте внаслідок героїчного опору українських національних сил впровадити радянську модель судової влади не вдалось.

Таким чином, в 20 рр. ХХ ст. радянській прокуратурі на теренах України українські національні сили утвердитись не дали, вона була певним субінститутом органів окупаційної державної влади, яка, в принципі, не вважала за необхідне дотримуватись принципу законності, а користувалась принципом революційної доцільності (іншими словами, теорією правового нігілізму) та злочинної практики знищення «ворогів революції» без суду, зрозуміло, що й без прокурорів.

Проте з часом радянська окупаційна влада стала вимагати хоча б форми законності з метою захисту своїх інтересів. На Першому всеукраїнському з'їзді працівників юстиції у Харкові у січні 1922 р. учасниками була висловлена позиція щодо необхідності створення прокуратури, як органу, покликано забезпечити єдине розуміння і застосування закону на території всієї його дії [12, с. 63]. Після чого 26 травня 1922 р. урядом окупаційної влади було затверджено положення про прокурорський нагляд [13]. Тим самим була утворена республіканська прокуратура, яка входила до складу міністерства юстиції. Керівником прокуратури, прокурором республіки, був комісар юстиції. У безпосередньому віданні республіки знаходився відділ прокуратури, що входив до складу комісаріату юстиції. Помічники прокурора республіки затверджувалися і звільнялися президією окупаційного уряду за поданням прокурора. Місцевими органами прокуратури були призначувалися прокурором республіки прокурори губерній, які мали помічників, зокрема у повітах, що також призначалися і звільнялися прокурором республіки [6; 23].

Новий етап законодавчого регулювання організаційної побудови і діяльності органів прокуратури пов'язаний зі спільною постановою комуністичної партії уряду окупаційного уряду в Москві про заснування прокуратури радянського союзу (1933 р.). Згадана постанова покладала на прокуратуру здійснення загального керівництва діяльністю прокуратур союзних республік, а також нагляд за відповідністю постанов і розпоряджень окремих відомств, союзних республік і місцевих органів влади конституції та постановам уряду, правильним застосуванням законів. Крім того, прокуратура радянського союзу могла порушувати кримінальні справи та в усіх судових інстанціях мала підтримувати обвинувачення. Нагляд за законністю дій силових структур, міліції, карного розшуку і виправно-трудоустанов регулювався особливим положенням [20].

Як визначив Р. Шестопалов, у радянський період 1922–1991 рр. органи прокуратури в переважній більшості відігравали карально-репресивну роль у житті суспільства, її правозахисний потенціал був спрямований передусім на захист державницьких інтересів тоталітарної системи, а діяльність у цій сфері отримала класичну загальнонаглядову форму [22, с. 148].

Наприклад, під час часи Голодомору українського народу обласні прокуратури ретельно контролювали діяльність судів, опротестовуючи їх занадто «м'які» вирoki. Так, було переглянуто вирок нарсуду щодо «куркулів» Шулешкових, яких за крадіжку колгоспного хліба спочатку засудили до 3 років позбавлення волі, а після прокурорського втручання – «до найвищого заходу соціоборони», розстрілу» [18, с. 107; 4, с. 20].

Таким чином, прокуратура у період окупації українських земель радянською імперією набувала своєї адміністративної правоздатності, починаючи з прийняття відповідного нормативного акту, та характеризувалася обвинувальним і репресивним напрямом діяльності, представляла інтереси держави та виражала її волю, постійно порушуючи основні законні права, свободи та інтереси українців. Адміністративна правосуб'єктність прокурорам на регіональному та місцевому рівнях надавалася вищестоящими прокурорами та органами виконавчої влади за погодженням із партійною елітою, що виражало беззаперечний контроль за прокуратурою верхівки комуністичної партії.

Як наголошує М. Івчук, на початку 1990-х рр. розпочалися зміни в політичному та державному житті радянської імперії. 16 липня 1990 р. Верховна Рада Української РСР прийняла Декларацію про державний суверенітет України, проголосивши верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади Республіки в межах її території. На основі Декларації про державний суверенітет Верховна Рада України законами № 404 від 24.10.1990 р. та № 1791 від 05.11.1991 р. внесла зміни до глави 19 «Прокуратура» Конституції України 1978 р.. Автор визначає, що саме ці нормативні акти і були початком пострадянського періоду розвитку інституту прокуратури, адже ними були створені органи прокуратури незалежної України та внесено ряд принципово нових положень стосовно основних засад її діяльності. [5, с. 32; 3].

Проте найважливішим кроком до розвитку вітчизняної прокуратури стало прийняття 5 листопада 1991 р. Верховною Радою Закону України № 1789 «Про прокуратуру», який визначав, що систему органів прокуратури становлять Генеральна прокуратура України, прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя (на правах обласних), міські, районні, міжрайонні, районні в містах, а також військові прокуратури [16]. Цей Закон визначав порядок призначення прокурорів, а також кваліфікаційні вимоги до них. Проте на аналізованому законі позначилась радянська традиція прокуратури.

Вищевказаний Закон України «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 р. № 1789-ХІІ визначав, що прокуратури Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя, міські, районні, міжрайонні, районні у містах, а також інші прокуратури очолюють відповідні прокурори. Відповідно до Закону, затверджував структуру і штатну чисельність підпорядкованих органів прокуратури, Генеральний прокурор України, який розподіляв кошти на їх утримання. Також Генеральний прокурор України призначав, за погодженням з Верховною Радою Автономної Республіки Крим, прокурора Автономної Республіки Крим [16].

Наступним кроком незалежної України стало прийняття 28 червня 1996 р. Конституції України, в якій Розділ VII мав назву «Прокуратура», та закріплював основні правові засади прокуратури. Прокуратура України становила єдину систему, яку очолював Генеральний прокурор України, що призначався на посаду за згодою Верховної Ради України, строком на 5 років, та звільнявся з посади Президентом України. Верховна Рада України може висловити недовіру Генеральному прокуророві України, що має наслідком його відставку з посади [7].

Таким чином, у період розбудови незалежності, наша держава приділила значну роль інституту прокуратури, в якій провідну роль відігравала прокуратура областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, яка була аналогом регіональної прокуратури. Проте тоді прокурори обласних прокуратур призначалися на посаду Генеральним прокурором України, тобто була перейнята радянська система органів правосуддя, що характеризувалася корумпованістю та певною диктатурою.

Проведення сучасної судової реформи вплинуло на структуру Основного Закону щодо розділу «Прокуратура», так, Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII розділ VII «Прокуратура» було виключено, а замість нього додано ст. 131-1, яка визначає основні конституційні засади діяльності прокуратури [14].

Революція Гідності вплинула на сучасну систему прокуратури, адже на цьому етапі проводиться сучасна судова реформа, яка поклала свій відбиток на інститут прокуратури. Так, до Закону України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII було внесено низку змін і доповнень щодо набуття адміністративно правосуб'єктності. Найвагомішою зміною стало те, що добір кандидатів на посаду прокурора здійснюється на конкурсних засадах [16].

Отже, на зазначеному етапі судової реформи державою зроблено значний крок до розбудови незалежної та дієвої системи органів прокуратури. Завершальним історичним періодом розбудови прокуратури виступає судова реформа, націлена на європейські стандарти, яка вплинула на підстави виникнення адміністративно правосуб'єктності регіональної прокуратури, зокрема змінилися кваліфікаційні вимоги до прокурорів, а також визначено конкурсний порядок їх обрання.

Висновки. Існують дві стадії виникнення правосуб'єктності регіональної прокуратури, які поділяються на етапи. Перша стадія – під час окупації українських земель іноземними державами: перший етап: прокуратура за часів окупації українських земель російської імперією (до 1917 р.), яка характеризувалася корумпованою армією царських чиновників; другий етап: під час входження українських земель до складу Австро-Угорської імперії (до 1917 р.) – прокуратура мала деякі європейські риси, які виражалися через високий професійний рівень кадрового набору прокуратури, проте все ж прокуратура мала українофобний характер; третій етап: під час окупації українських земель радянським союзом (1922–1991) – прокуратура була субінститутом органів окупаційної державної влади та існувала як наглядовий орган, а діяльність її характеризувалася жорсткими, незаконними методами захисту інтересів держави.

Друга стадія – власне українська прокуратура: перший етап – під час національно-визвольних змагань (1917–1922 рр.), який характеризувався спробами розбудови незалежної та професійної прокуратури, проте внаслідок політичний протистояння прокуратура носила військовий характер; другий етап – період незалежності України 1991–2014, який має два підетапи: 1) період розбудови незалежності (1991–1996), в якому Україна приділила значну роль інституту прокуратури, в якій не останню роль відігравала прокуратура областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, яка була аналогом регіональної прокуратури; 2) реформування (1996–2014), який вплинув на підстави виникнення адміністративно правосуб'єктності регіональної прокуратури, зокрема змінилися кваліфікаційні вимоги до прокурорів, а також визначився конкурсний порядок їх обрання.

Список використаних джерел:

1. Бабій Б.М. Історія держави і права УРСР / Б.М. Бабій. – Київ, АН УРСР, 1961. – 336 с.
2. Гламазда П.В. Місце та роль інституту прокуратури у процесі українського державотворення 1917–1921 рр. // Форум права. – 2011. – № 2. – С. 155–158.
3. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1990. – № 31. – Ст. 429.
4. Державний архів Дніпропетровської області. – Ф. 1520. – оп. 1. – Спр. 5.
5. Івчук М.Ю. Адміністративно-правовий статус органів прокуратури України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / М.Ю. Івчук ; Держ. НДІ МВС України. – К., 2011. – 180 с.

6. Історія прокуратури України. Генеральна прокуратура України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ukr/ssr.html>.
7. Конституція України 1996 р.: первинний текст[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://spravedfront.io.ua/s78759/konstituciya_ukraeni_1996_roku.
8. Мичко М.І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України : дис... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій; прокуратура та адвокатура» / М.І. Мичко. – Х., 2001. – 375 с.
9. Муравьев Н.В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности / Н.В. Муравьев. – Т. 1. – М., 1989. – 554 с.
10. Никифорак М.В. Державний лад і право на Буковині в 1774–1918 рр.: автореф. дис... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / М.В. Никифорак ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 37 с.
11. Панич Н.Ю. Становлення та розвиток інституту прокуратури в Галичині у складі Австрії і Австро-Угорщини (1849–1918 рр.) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Н.Ю. Панич ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Л., 2009. – 16 с.
12. Первый Всеукраинский Съезд работников юстиции // Вестник сов. юстиции на Украине. – 1922. – № 2. – С. 63.
13. Положение о прокурорском надзоре, утв. Всеукраинским ЦИК 28 июня 1922 г. – СУ УССР. – 1922. – № 28.
14. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2016. – № 28. – Ст. 532.
15. Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 р. № 1789-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
16. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.
17. Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий. – М.: ТЕРРА Книжный клуб; Республика, 1998. – 738 с.
18. Романець Н.Р. «Закон про п'ять колосків»: особливості застосування в Україні // Грані. Науково-теоретичний громадсько-політичний альманах. – 2011. – № 5. – С. 17–22.
19. Руденко В.Ю. Проблеми становлення прокуратури як державного органу, що здійснює нагляд за дотриманням прав і свобод людини і громадянина // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2010. – № 50. – С. 220–223.
20. Терлюк І.Я. Історія держави і права України: навчальний посібник-практикум / І.Я. Терлюк ; Львівський ін-т внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ. – К. : АТІКА, 1999. – 190 с.
21. Третій Універсал Української Центральної Ради. 07.11.1917 р. – ЦДАВО України. – Ф. 1115. – Оп. 1. – Спр. 4. – Арк. 9.
22. Шестопапов Р.М. Історичні передумови становлення та розвитку правозахисної діяльності органів прокуратури України // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 2. – С. 143–152.
23. Шумський П.В. Прокуратура України: навч. посібник для студ. юрид. вузів та фак. / П.В. Шумський. – К.:Вентурі, 1998. – 336 с.
24. Adriaan Lanni. Social Norm sin the Courts of Ancient Athens // Journal of Legal Analysis. – 2009. – № 1 (2). – P. 691–736.